

## **ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ**

---

MICHEL WINOCK (επιμ.), *Histoire de l'extreme droite en France*, Seuil, Παρίσι 1993

Η Γαλλία είναι μια χώρα που δεν έπαψε να βιώνει εν μέρει το παρόν της μέσα από τις ισχυρές ιδεολογικές και πολιτικές αντιθέσεις του παρελθόντος που ξεκίνησαν από την επανάσταση του 1789 και τον εμφύλιο πόλεμο. Αντιθέσεις που προκάλεσαν στα τέλη του 19ου αιώνα τη ρήξη ανάμεσα στη Γαλλία των πολιτών (citoyens) και τη φιλελεύθερη-δημοκρατική παράδοση και στην άλλη την προσκολλημένη στο προεπαναστατικό παρελθόν, την ξενόφοβη και εχθρική προς τον μοντέρνο κόσμο και τη δημοκρατία. Την ιστορία της τελευταίας αυτής πνευματικής και πολιτικής παράδοσης επιχειρεί να καταγράψει το συλλογικό έργο που παρουσιάζεται παρακάτω, στο οποίο συνεργάστηκαν οι ιστορικοί Jean-Pierre Aze-ma, Pierre Milza, Christophe Prochasson, Jean-Pierre Rioux, Michel Winock, ο πολιτικός κοινωνιολόγος Pierre Birnbaum και ο πολιτικός επιστήμονας Pascal Perrineau. Μια παράδοση που μπορεί να διακριθεί, όπως προτείνει ο Michel Winock στην εισαγωγή, στην αντεπαναστατική —τη σύγχρονη της Επανάστασης— και στη λαϊκή δεξιά, η οποία ανάγεται στα 1880 αλλά ανθεί στη δεκαετία του '30 κάτω από διάφορες μορφές.

Η παραπάνω διάκριση δεν αναιρεί την ιστορική συνέχεια του φαινομένου, η οποία δε νοείται ωστόσο κατά τρόπο γραμμικό, ως μια ευθύγραμμη εξελικτική πορεία χωρίς τομές και μεταλλάξεις. Οι συγγραφείς μελετούν την άκρα δεξιά της εποχής την οποία επιλέγουν —από τον 18ο αιώνα μέχρι σήμερα— με βάση την ιστορική της, όπως δηλαδή εξελίσσεται στο χρόνο αναδεικνύοντας έτσι τα ιστορικά της χαρακτηριστικά. Ο Winock ξεκινάει το άρθρο του για την κληρονομιά της αντεπαναστατικής καταγράφοντας το γεγονός ότι οι Γάλλοι ανακάλυψαν πρόσφατα, μέσω των συζητήσεων που έγιναν με αφορμή την 200ετηρίδα της Επανάστασης, ότι ένας μικρός αριθμός ανάμεσά τους εξακολούθησε να αρνείται τις

θεμελιακές αρχές της δημοκρατίας του και την Επανάσταση συλλήβδην. Η επιβίωση επομένως των ίδιων εμμονών και η συνέχεια του πολιτικού λόγου της άκρας δεξιάς στη διάρκεια των δύο αιώνων, είναι κάτι που δηλώνεται εξαρχής αλλά και προκύπτει από την ανάγνωση του βιβλίου. Η συγκεκριμένη διαπίστωση δεν αποτελεί ωστόσο καινοτομία· συναντάται εκτός των άλλων και στο κλασικό έργο του René Remond, *Les Droites en France*, στο οποίο όμως η άκρα δεξιά δε θεωρείται αυτόνομο φαινόμενο με τη δική του λογική και τις δικές του επιρροές στη γαλλική σκέψη και τις συλλογικές νοοτροπίες, όπως συμβαίνει στο συγκεκριμένο βιβλίο.

Το κληροδότημα της άκρας δεξιάς ξεκινώντας από την αντεπαναστατική σχολή σκέψης, όπως την αναλύει ο Michel Winock, μπορεί να συνοψισθεί στη βαθιά πίστη στη μοναρχία και στον καθολικισμό, στην απέχθεια προς τον εκμοντερνισμό και στη διεκδίκηση του «στέρεου, του πραγματικού, του διαρκούς», απ' όπου προέκυψε ο αντι-διανοουμενισμός της άκρας δεξιάς. Στη μετάδοση επίσης μιας ευαισθησίας αντεπαναστατικής στην οποία το συναίσθημα υπεργερεί έναντι οποιασδήποτε λογικής, μιας κουλτούρας της άρνησης που μεταφράζεται σε συγκεκριμένες πολιτικές συμπεριφορές: είτε ως απόγνωση οντολογική που οδηγεί στην αποχή, σε ένα είδος δεξιού αναρχισμού, είτε ως προσδοκία που οδηγεί στη δράση.

Η αντεπαναστατική σκέψη και ο φιλομοναρχισμός απέκτησαν ωστόσο τη μεγαλύτερη εμβέλειά τους όταν ο Charles Maurras τους προσέδωσε τη θεωρητική συγκρότηση ενός ολοκληρωμένου πολιτικού δόγματος που συνελάμβανε τη μετεπαναστατική ιστορία της Γαλλίας ως μια μοιραία διάβρωση της εθνικής ταυτότητας: το 1789 διέρρηξε την αρμονία του Παλαιού Καθεστώτος και επέβαλε την ολιγαρχία των «τεσσάρων συνασπισμένων τάξεων: των προτεσταντών, των Εβραίων, των μασόνων και των μετοίκων». Στις διαπιστώσεις του Winock στην πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση για την Action Française, ανήκει επίσης και η άποψη για την καθοριστική συμβολή του Maurras στη δημοτικότητα της οργάνωσης αυτής που απέκτησε το μονοπώλιο της μοναρχικής υπόθεσης πριν από το 1914, απέβη ένα από τα πλέον δυναμικά κινήματα μετά τον Πρώτο Πόλεμο για να παρακμάσει μετά την παπική καταδίκη του 1926, εξαιτίας της οποίας απώλεσε πολλούς από τους καθολικούς οπαδούς της, και να επαναδραστηριοποιηθεί στη δεκαετία του '30, τροφοδοτώντας το καθεστώς του Vichy με ιδέες και πρόσωπα. Ση-

μειώνουμε τέλος τις προσπάθειες αναβίωσης της Action Française μεταπολεμικά, το χαρακτηρισμό της από το συγγραφέα ως κινήματος λεκτικά μόνον εξτρεμιστικού και τον πιθανό ανασχετικό της ρόλο στην ανάπτυξη των φασιστικών τάσεων.

Την αδράνεια του κινήματος επιβεβαιώνει και ο Pierre Milza στο άρθρο του για την άκρα δεξιά της δεκαετίας του '30 που αναφέρεται στις λίγες και τις οργανώσεις του μεσοπολέμου, των οποίων προσδιορίζει τον ακριβή χαρακτήρα μέσω της ανάλυσης της ιδεολογίας, των μεθόδων, του τύπου δράσης καθώς και μέσω της κοινωνιολογίας των κινήματων. Με το άρθρο του Pierre Milza επανέρχεται το ζήτημα της ύπαρξης ή όχι γαλλικού φασισμού στη δεκαετία του '30, το οποίο πήρε τις διαστάσεις μιας ευρείας διαμάχης που επεκτάθηκε και εκτός Γαλλίας. Θυμίζουμε ότι προέκυψε με αφορμή τις απόψεις του Zeev Sternhell κυρίως, αλλά και των Robert Soucy και Ernst Nolte που βασιζόνταν στην ταύτιση φασισμού και συντηρητισμού και στην ύπαρξη γαλλικού φασισμού, του οποίου μάλιστα την αυθεντική εκπροσώπηση εντόπιζε ο τελευταίος στην Action Française· επανεντάθηκε τέλος το 1981 με το βιβλίο του Bernard-Henri Lévy. Η άποψη που φαίνεται να επικρατεί σήμερα είναι ότι απουσίαζε στην Γαλλία ένα γνήσια φασιστικό κίνημα ικανό να κάμψει τις αντιστάσεις της γαλλικής κοινωνίας. Αυτό δεν αποκλείει την ύπαρξη διαφόρων οργανώσεων φασιστικού τύπου, όπως οι «Francistes» του Marcel Bucard και το PPF (Parti Populaire Français) του Jacques Doriot, το οποίο ο Pierre Milza θεωρεί ως τη μόνη μαζική φασιστική οργάνωση του μεσοπολέμου. Ο κίνδυνος για τη δημοκρατία πήγαζε ωστόσο σύμφωνα με τον Pierre Milza όχι τόσο από τη δράση της άκρας δεξιάς όσο από τη διείσδυση των ιδεών της σε μεγάλη μερίδα της κοινής γνώμης και του πολιτικού κόσμου και από την εξοικείωση με ένα σύστημα αξιών ξένο προς την παράδοση της δημοκρατίας.

Σημαντική είναι επίσης η διαπίστωση του Michel Winock ότι την άνοδο της άκρας δεξιάς, η οποία δεν πέτυχε ποτέ να επιβληθεί αν εξαιρέσουμε το Vichy, διευκόλυνε το πνεύμα της αντίδρασης προς τις νίκες του φιλελεύθερου-δημοκρατικού στρατοπέδου. Ας μην ξεχνάμε ότι η αντεπανάσταση γεννήθηκε ως αντίδραση στην επανάσταση και οι λίγες του 19ου αιώνα μέσα από την εχθρότητα προς την Γ' Δημοκρατία, η οποία θεωρήθηκε υπεύθυνη για την «ανηθικότητα» που υποκατέστησε τις ευγενείς γαλλικές παραδόσεις, όπως αναλύει ο Christophe Prochasson στο άρθρο του για τη δεκα-

ετία του '80 και την εποχή του μπουλανζισμού. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της απέχθειας προς τον μοντέρνο κόσμο και τα κεκτημένα του προέκυψε και η καταφυγή στον καθολικισμό ως προπύργιο των παραδοσιακών αξιών και της συλλογικής υποταγής. Προέκυψε επίσης ο μοντέρνος αντισημιτισμός, ο οποίος δεν παρείχε απλώς μια εξήγηση για την παρακμή αλλά διασφάλιζε την εθνική ενότητα εναντίον των ξένων. Ή για να ακολουθήσουμε τη σκέψη του Pierre Birnbaum στη δική του μελέτη σχετικά με την υπόθεση Dreyfus, την καθολική κουλτούρα και τον αντισημιτισμό, το διακύβευμα ήταν αν η γαλλική κοινωνία δεχόταν να αυτοπροσδιορισθεί με βάση τις ουνιβερσαλιστικές αξίες της δημοκρατίας ή να επανακάμψει στο καθολικό της υπόβαθρο. Τη σύγκρουση μεταξύ των δύο «φαντασιακών κοινοτήτων» στο γύρισμα του αιώνα, συγκρίνει ο συγγραφέας με τη σύγχρονη εποχή στην οποία η λεπενική κινητοποίηση όπως και οι λίγκες του 19ου αιώνα αποβλέπουν πάνω από όλα στην εθνικιστική υποστήριξη μιας αναχρονιστικής κουλτούρας.

Όπως συμπεραίνει επίσης ο Pascal Perrineau στο άρθρο του για το Εθνικό Μέτωπο: 1972-1992, η «νέα δεξιά» διαδέχθηκε την άνοδο της «νέας αριστεράς» και των νέων κοινωνικών κινημάτων της δεκαετίας του '60. Παρόλη τη χρήση των παλαιών πολιτικών μύθων και την ιδεολογική σύνδεση με το παρελθόν της άκρας δεξιάς, το λεπενικό κίνημα είναι προϊόν μιας μεταβιομηχανικής κοινωνίας που έχει εγκαταλείψει τις αντιθέσεις της βιομηχανικής εποχής. Γεννήθηκε μέσα στα πλαίσια της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης της γαλλικής κοινωνίας που ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και βάθυνε στην επόμενη δεκαετία, όταν η Γαλλία χωρίσθηκε σε δύο ταχύτητες: σε όσους συμμετέχουν στη σύγχρονη ζωή, στην εργασία, στην κατανάλωση, στην εκπαίδευση και σε όσους περιθωριοποιούνται. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ανάλυση της κοινωνικής βάσης του Εθνικού Μετώπου που απηχεί πολιτικά την ανομία των πόλεων· η σύγκριση επίσης του λεπενισμού με τον πουζαντισμό που εξετάζεται στο κεφάλαιο για τις παράνομες και ακτιβιστικές οργανώσεις (1945-1965) και υπογράφεται από τον Jean-Pierre Rioux. Δε θα πρέπει να παραλείψουμε τέλος να αναφερθούμε έστω εν συντομία στο κεφάλαιο που αφορά στο Vichy στο οποίο ο Jean-Pierre Azema προσεγγίζει χωρίς προκαταλήψεις ένα ζήτημα που προκαλεί ακόμη αναστάτωση στην κοινή γνώμη και αντιθέσεις όταν έρχεται στη δημοσιότητα. Εξετάζει την εκπρο-



σώπηση της δεξιάς συνολικά στο καθεστώς, το ρόλο των εξαιρετικών συνθηκών της ήττας και την ιδεολογική σύνδεση με τις ιδέες του Maurras, του Barrès, την αναβίωση της παλαιάς νοσταλγίας της γης, μέσα από την άρνηση του μοντερνισμού.

Το συλλογικό αυτό έργο προσφέρει ένα παράδειγμα ιστορικής, πολιτικής και κοινωνιολογικής ανάλυσης ενός πολυδιάστατου και ρευστού αντικειμένου, η οποία λειτουργεί σε δύο διαπλεκόμενα επίπεδα: στο ιστορικό-εξελικτικό όπου τοποθετούνται με ιστορική ακρίβεια οι ιδεολογίες και τα κινήματα και στο οποίο σημαντικό ρόλο στην εξήγηση της ανάδειξης του ακροδεξιού φαινομένου παίζει ο παράγοντας «κρίση» και στο δομικό-συγχρονικό στο οποίο η ανάλυση επικεντρώνεται στα μόνιμα, σταθερά και αναλλοίωτα στη βάση τους στοιχεία ενός πολιτικού λόγου και μιας πολιτικής και πνευματικής παράδοσης.

#### ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

J.-WILLIAM LAPIERRE, *Η ανάλυση των συστημάτων. Η εφαρμογή στις κοινωνικές επιστήμες* (L'analyse de systèmes. L'application aux sciences sociales), έκδοση Syros, 1992. Περιλαμβάνει Πίνακα περιεχομένων, Εισαγωγή, τρία κύρια μέρη, Επίλογο, Λεξικό τεχνικών όρων και Επιλεκτική (πληρέστατη) βιβλιογραφία.

Στο τέλος της δεκαετίας του '60 όταν ελάχιστοι μιλούσαν στη Γαλλία για «ανάλυση συστημάτων» ή κάποιοι άλλοι αντιμετώπιζαν με ειρωνεία την αναζωογόνηση της ολιστικής σκέψης (holistic approach και over-arching theory) ο καθηγητής Lapierre έφερε την όλη προβληματική σε δημόσια συζήτηση. Η «Ανάλυση των πολιτικών συστημάτων», στα 1973 (έκδοση PUF), κλείνει μια πρώτη περίοδο.

Το νέο βιβλίο πέρα από το ότι αποτελεί μια καινούρια πρόταση, συνοψίζει κριτικά όσα ενδιαφέροντα ειπώθηκαν ανάμεσα στα 1960 και στα 1990. Πρέπει να διαθέτεις τη βαθιά κλασική παιδεία του J.-W. L., την εμπειρική ειδίκευσή του σε θέματα πολιτικής ανθρωπολογίας (Το *Essai sur le fondement du pouvoir politique*, Orhrys, 1968, δεν είχε ούτε προηγούμενο ούτε μέχρι τώρα επόμενο) και την ακριβή γνώση της συστημικής σκέψης για να δώσεις σε 330 σελίδες τα ουσιώδη, αν όχι το ουσιώδες.

Στο πρώτο παιδαγωγικό μέρος (I. Τι είναι η ανάλυση συστημά-